

Arma Ellen Henrikintytär Makkonen

Mustialan meijerikkö ja kansakoulun opettaja

Kirjeitä Suomesta vuosilta 1894 - 1906

Perttu Peitsara

Jyväskylä v. 2012

Arma Ellen Henrikintytär Makkonen

Mustialan meijerikkö ja kansakoulun opettaja

Kirjeitä Suomesta vuosilta 1894 - 1906

Kuopion suomalaisen tyttökoulun 50-vuotis juhlijulkaisusta vuonna 1929 huomataan, että Arma Ellen (Elle) Makkonen sai päästötodistuksen tyttökoulusta 1892, Mustialan maanviljelys- ja meijeriopistosta 1895 sekä Heinoalan seminaarista 1904. Kansakoulun opettajien jatkokurssin hän kävi vuosina 1913–1914 sekä suoritti tutkintoja yliopistossa kasvatusta ja opetusopissa, uskonossa, ja maantiedossa. Hän sai valtion apurahan viiden viikon opintomatkaa varten Skandinavian maihin ja Helsingin kaupungilta stipendin Ranskaan ja Sveitsiin tekemilleen opintomatkailloilla. Ellen toimi kansakoulun opettajana Helsingissä. Arma Ellen Makkonen kuoli Helsingissä 12. joulukuuta 1944 ja on haudattu Hietaniemeen Maria-mammansa kupeelle.

Iisalmesta Karttulaan

Henrikin ja Marian ikäjärjestyksessä viides lapsista, tytär Arma Ellen syntyi Iisalmessa 6. maaliskuuta 1875 ja oli vajaan vuoden ikäinen perheen muuttaessa seuraavan vuoden alussa Karttulan Savikoskelle. Kansakoulun perustaminen oli tuohon aikaan kuntien harkinnanvarainen asia, eikä Karttulassa tähän ollut vielä ryhdytty. Kun Elle oli seitsemän vuoden ikäinen, ratkesi koulukysymys onnellisella tavalla. Savikosken sahan silloinen omistaja, viipurilainen kauppahuone Rosenius & Seeseman tarjosi Karttulan kunnalle Savikosken sahalla kouluhuoneen, opettajalle asunnon, vähän maata viljeltäväksi sekä poltopuut ilmaiseksi yhtiön olemassa olon ajaksi. Myönteinen kanta tarjousta kohtaan voitti kyläkokouksen äänestyksessä ja koulu saattoi aloittaa toimintansa. Sen elinkaari jäi kuitenkin lyhyeksi, sillä jo kolme vuotta myöhemmin, v. 1885, viipurilainen kauppahuone meni konkurssiin ja koulusopimus raukesi.

Koulua ei enää ollut Savikoskella eikä kylässä muuallakaan muutamaan vuoteen ja niin Makkosen nuoremmat lapset yksi toisensa jälkeen saivat kotiopetusta, ja kulkivat opintietään koulukortteerissa asuen Kuopiossa.

Koulukortteerissa oltiin ruokatalouden puolesta omavaraisia. Niinpä Savikoskelle suuntautuikin tuon tuosta kirjeitä, joissa mammaa pyydettiin postimiehen tai muun Kuopiossa kävijän mukana lähettämään voita, sianlihaa ja kauraryynejä – oman myllyn ryynit kun olivat parempia kuin ostoryynit, – puhtaita vaatteita jne. Huhtikuussa 1894 Ellen lähetti postimiehen mukana lankoja mammalle ja pyysi tätä kudottamaan niistä neljä metriä mahdollisimman paksua kangasta. Siitä piti sitten tehdä hänelle mallin mukainen palttoo. Asian varmistukseksi Ellen päätti kirjeensä ”Ymmärrättehän nyt minun meininkini!” Viimeisenä hätähuutona oli maininta ”Uunon kengistä menee täällä 8 markkaa. Halvemalla ei saada!”

Meijerikoulussa Mustialassa

Lokakuun alussa 1894 Ellen lähti yhdeksäntoistavuotiaana opin tielle Mustialaan, valtion koulutilalle Tammelassa, valmistuakseen meijerialalle. Alkuvaikutelmia hän kuvasi mammalle kirjeessään kohta Mustialaan tultuaan. ”Olemme käyneet tulovisiiteillä kaikkien opettajien luona joka paikassa. Barooni Gripenberg^a käytti navetassa lehmiä katso-massa. Hän selitti siellä kaikenlaista. Emme tarvitse mennä navettaan ennen kuin helmikuusta lähtien ja saamme hoitaa lehmän kukin. Täällä ei ole ensinkään ikävän näköistä.” Ellenille ominaiseen tapaan kirjeissään

^a Robert Edvard Gripenberg

mammalle hän saattoi kesken kaiken hypätä kotoisiin asioihin, mutta yhtä oleellista oli terveydestään mainitseminen. Se reistaili tuolloin ja usein myös myöhempien vuosien varrella. Kirje päättyi ”Olen nyt jo terve, alussa ahdisti.”

Opiskelu Mustialassa oli vaativaa ja Ellenille voimia kysyvää. Kirjeessään joulukuun alussa 1894 nuori neito kuvaili Maria-äidille opiskeluaan ”Rupesin nyt tässä kaikessa kiireessäni kirjoittamaan. On niin turkasesti lukemista, 3 repetitionia on tällä viikolla. Silloin aina kysellään se mikä siihen asti on luennoilla puhuttu. On niin, niin monta lehteä huomiseksi luettavaa kemiassa. Tuntuu minusta lukeminen paljon, paljon hauskemmalta kuin meijerissä olo vaikka ei tuo sekään niin ikävää ole. Nyt kuin on näin kiire, on niin vaikeaa kirjoittaa, ei tahdo ajatukset pysyä ollenkaan kirjoittamisessa lukemiseen aina hyppäävät. Ne tuntuvatkin nyt lukemiset oikein hauskoilta, kemiakin, se kuin on niin vaikeata! Joululuvalla aion praktiseerata meijerissä ja lukea kemiaa. Jää tänne toinenkin, neiti Smarin.”

”Voi tokkiinsa kuin eivät lähettäneet sieltä Kuopiosta mitä olen kutsunut, olisin tarvinnut nyt juuri sitä kemiata. Mustaa leninkikangastahan minä myös pyysin sieltä kotoa päin joululahjaksi. En tiedä meneekö missään niin tavattomasti vaatteita kuin täällä. Palttoon, hatun ja kalossit saa panna päälleen vähintäinkin 10 kertaa päivässä. Palttooni alkavat ollakin jo aivan rääsyinä.” Kirje eteni seuraavaan tapaan. ”Eihän täällä tarvitse olla herrojen kanssa missään tuhmassa paikassa ei luennoilla eikä navetassa. Kun eläimen ruumiinrakennus opissa tulee tuhmua, emme ole herrojen kanssa yhdessä. Lypsäissä olemme navetassa herrain kanssa, emmekä sitäkään tarvitse ennen kuin maaliskuussa.”

Lähiseudun suuret navetat Jokioisissa, Forsassa ja Humppilassa tulivat tutuiksi ”barooni” Gripenbergin opastuksella ja herrojen kanssa tehdyillä talvisilla rekimatkoilla. ”Viime viikon lopulla olimme katselemassa

oikein pulskia ja isoja navetoita. Meitä oli me neljä tyttöä, yksi osasto herroja, barooni Gripenberg ja eläinlääkäri Savela. Oli niin hauska. Aamulla kello 7 läksimme ja ehtoolla kello 6 tulimme takaisin. Suomen suurin navetta nähtiin. Siinä oli kolmatta sataa lehmää ja se oli tuolla Humppilassa, Wenäjän navetta 4 peninkulmaa täältä. Sitten kävimme Jokioisten navetassa, jossa oli yli 100 lehmää. Ja Forssan navetassa. Ne olivat kaikki oikein komeita. Yhdessäkin oli semmoiset konstit, että ei tarvinnut kuin yhtä rautaa vähän vetää, pääsi kaikki lehmät irti yhtäaikaa saman pöydän edessä jotka olivat. Wenäjän talon navetassa ei ollut mitään seinä eikä pylväätkään pöytäin kummankin puolen. Eikä näissä suurissa navetoissa ole lehmien välilläkään mitään. Lehmät olivat siinä Wenäjän navetassa kiinni pöydän reunassa vaan. Siitä kuin on antaa kaikille lehmille hyvää ruokaa. Barooni on itse tehnyt sen piirustuksen siihen. Kahdeksan peninkulmaa ajoimme, söimme eräässä kestikievarissa. Täältä oli passari ja eväskuorma matkassa. Barooni, joka tavallisesti on niin tavattoman jäykkä ja ankara, oli niin hyvä meille. Piti huolta ja hymyili. Herrat pyysi meitä itse kutakin rekeensä. Minua pyysi 3 herraa – eikös se ole hyvä merkki, kun noita toisia ei pyytänyt kaikkia yksikään. – Vaikka 8 peninkulmaa ajoimme, meni se niin tavattoman pian, sattui niin kaunis ilmakin. Ensi kuussa pääsemme luultavasti baroonin kanssa ruunun kyydillä Hankoniemeen. Nyt pääsiäisluvalla käymme Hannulan navetassa opiston hevosilla.”

Karjanhoidosta oppimillaan tiedoilla Elle koetti opastaa mammaa ja joskus saattoivat neuvot olla vääriäkin. ”Kyllä minä huomasin, että se minun kirjoittamani ruokajärjestys ei ollut mikään, mutta kun oli silloin kiire. Kyllä minä koettelen kirjoittaa paremmin ihan kohta. – Vasta poikineille lehmille ei saa antaa kolmeen päivään muuta kuin hyviä heiniä ja haalean laista vettä. Heti poikimisen jälkeen on hyvä antaa ½ korttelia viinaa eli kortteli kahvia. – Pitäisi katsoa, että lypsäissä

huuhtoisivat kätensä joka lehmän jälkeen. Kappaan kuin ottaa vettä sopii siinä aina huuhtoa. Tuntuu ihan pahalta kuin muistaa Marin käsiä ja itsenikin, kuin lypsimme viime kesänä. – Nämä lehmät pestään eli pyyhittään kostealla pyyhkeellä joka päivä aamulla sitten, kuin on lypsetty ja harjattu. ½5 annetaan ensimmäisen kerran ruokaa ja pestään lehmät. Lypsäminen pitäisi olla kotonakin säännöllinen ½6 illalla alkaa ja aamulla samoin ½6 aivan säännöllisesti ja lypsää viimeinenkin tippa. Viimeinen maito on paljon rasvaisempaa. – Näitä tämmöisiä asioita ei pidetä missään arvossa, mutta jos lehmillä on mukava muutenkin olla vaikuttaa se hyvin paljon niiden lypsyyn ja maidon hyvyyteen.”

”Meillä on semmoiset ikään kuin ruiskukanut, joihin lypsämme, päällä istumme vaan ja ne ovat hyvin mukavat. Olen lypsänyt ja harjannut 3 lehmää. Minä olen ajatellut, että eikö se kannattaisi viedä maito joka päivä sinne tehtaisiin, varsinkin kuin tekisi siellä maitotinkoja. Kyllä se olisi asiaa jos saisi 20 lehmääkin. Inez Harlin sanoi, ettei heidän kotonaan ollut kahtakaan kymmentä ja möivät voita yli 800 markan edestä vuodessa.”

Karjan hoito ja meijeri [meijerillä tarkoitettiin tuohon aikaan maatalon maidonkäsittelyn rakennusta ja tiloja, eikä siis nykyaikaista meijerilaitosta] saivat suuren sijan Ellenin ajatuksissa. Meijeriopinnot ja kaikki siihen liittyvä oli Ellelle tärkeitä. Tammikuussa 1895 hän kertoi mammalle ”Saamme joka toinen päivä tehdä juustoa ja käyttää Alfaa^a, jotka ovat vaikeimmat. Alfa A I on maksanut yli 2000 mk, on hyvin monimutkainen panna käymään. Siinä on kello, joka pannaan lyömään, kun tahdotaan tietää kuinka monta kertaa minuutissa se pyörii ympäri. Siinäkin on pieni konsti. Sitten siinä on kerman jäähdyttävä, johon kerma tulee separaattorista ennen kuin saaviin. Ja sitten siinä on vielä sisällä kaikenlaisia laitoksia. Kermaa tulee aina, nytkin, kun maito on vähimmillään, 2

^a separaattori

saavia. Semmoisia kuin kotona oli. – Navetassa on oikein komioita lehmiä, semmoisia hyvin isoja. Ayrshire-, Angler, maatiais- y.m. rotuisia. On se vähän hauskaakin, kun saa tietää noista roduista y.m. Oppiihan edes jotakin, ja ne baroonin aineet täytyykin huononkin osata hyvin.”

”Viipuriin [jossa Ellen oli käynyt joulun seutuun] vein mennessäni vähän Norlannin juustoa. He ihastuivat siihen niin, että tilasivat koko juuston, 7 kg. Se maksaa vain 1 mrk 70 p kilo ja se onkin koko lihavaa. – Täällä on lupa-aikana ollut meijerissä myös kaksi heraa, Sinkko ja Lindroos. Kun minä tulin, laitettiin heidät pois. Me saamme nyt tehdä enemmän, muuten emme oppisi mitään. Sinne olisi niin mielellään herroja tulijoita, että saisivat meijeriosissa paremman numeron.”

Kevättalvella 1895 Ellen ryhtyi hakemaan työpaikkaa meijerialalla ja kyseli mammalta ”Mikä meijeri sillä Huttusella on siellä kirkolla, kun Savossa ilmoittaa meijerskaa. Nyt on ollut niin paljon hyviä meijerskan paikkoja sanomalehdissä. Ja 4 uutta meijerikoulua perustetaan Kuopion, Vaasan ja Oulun lääniin, saa olla hyvässä toivossa. Kun osaisi vain ruotsin ja venäjän kieltä. Kesällä kuuluu tulevan tänne isojen meijerien omistajia katsomaan hyvää meijerskaa lähelle Pietaria. Siellä sitä saisi suuren palkan. – Olisihan minulla nyt toivossa yksi hyvä paikka ensi vuodeksi. Se on sen Karttulan Lisitzinin sisaren kotona. En tiedä kuinkahan käynee. Elkää nyt puhuko siitä paikasta jos en sitä kumminkaan saa.”

Elokuussa 1895 Ellen muisti ”Siitä ruokkimiestestahan piti kirjoittaa. Kun nyt aamusilla aljetaan lypsää kello 5, annetaan samalla olkia, joita ne syö lypsettäissä. Kun on lypsetty ja maito viety pois ja navetta puhdistettu, annetaan silppuja. Kello on silloin noin 7. Silppujen päälle ripotetaan joka lehmälle tuleva määrä väkiruokaa. Tavallisesti sitä pitäisi olla puoli eli yksi kilo yhteen annokseen. Sitten annetaan, kun se on syöty, ja jos on antaa, juurikkaita palasiksi leikeltyinä. Sitten annetaan heiniä annos eli olkia tai mo-

lempia perätysten. Silloin kello on noin 9 tai puoli kymmenen, Ovet pannaan kiinni ja lehmät jätetään aivan rauhaan muutamiksi tunneiksi. Toinen ruokinta alkaa klo 2 ja samalla tapaa kuin edellinenkin ruokinta ja loppuu kello 4. Lehmät panevat taas maata ja alkavat märehtiä, mutta herätetään lypsyä varten joka illallakin toimitetaan viiden ja seitsemän välillä. Lypsyaikana lehmät saavat runsaasti olkia illalliseksi josta illan ja yön kuluessa syövät minkä haluavat ja tähteet pannaan aamulla alusiksi. Tällä järjestyksellä ne saa ainakin 4 tuntia levätä päivällä. On tärkeätä ylipäättään, että eläimet ei tule mitenkään levottomiksi, ja kun kaikki menee järjestykseensä ja ne siihen tottuvat, ei ne tulekaan sitä. Jos lehmä ei saa enemmän kuin 5 kg heiniä päivässä tuottaa se varmasti tappiota. Se kuin tarvitsee 5 kg heiniä elatukseeseen. Jos se lypsää, lypsää se lihastaan ja laihtuu ja sitten laitumelle päästyään se ensin syöpi päästäkseen lihaansa ja lypsää sen ajan vähemmän. Jos vähentää karjan niin, että voi antaa 10 kg heinän arvoista rehua päivässä kullekin, lypsää se rehusta joka 50 kg:sta rehua noin 25 kg maitoa. – En minä nyt muuta osaa. Sitä olisi niin paljon sanomista, ettei sitä voi kirjoittaa.”

Sairastelu pakotti Ellenin välillä turvautumaan lääkäriin, vaikka kovin vakavasta ei Mustialassa liene ollut kysymys. Ellen mainitsi eräässä kirjeessään, että ”huomisaamuna menen tohtoriin Forssaan, saan ruununkyydin ja ilman tohtorin ja rohdot. Siksi menen koettelemaan mitä tohtori sanoo. Enhän tuota ole sen kipeämpi kuin ennenkään. Toisen kerran Ellen kertoi olleensa jälleen lääkäriissä Forssassa. ”Kuomureellä mentiin oikein herroiksi, kun oli kiiltonappinen kuski. Minulla on ollut kova vatsa.” – Ellen koki opiskeluaikanaan niin Mustialassa kuin myöhempinäkkin vuosina rahanpuutetta. Milloin oli tarpeen saada kotoa leninkikangasta, milloin paltto tai kengät tai ainakin rahaa niiden hankkimista varten. Raha-asioissa sisarukset auttoivat häntä kukin vuorollaan ja yhteisvoimin. Vaikka mamman kudottama kangas olikin

kysyttyä, ei Ellen ulkomaistakaan väheksynyt. Hän kertoi mammalle ”Pumpuli leninkikankaita minä tilasi Pariisista muiden mukana niin ei Teillä ole niistä mitään huolta.”

Savikoskella harkittiin kesällä 1895 pehtorin palkkaamista mamman avuksi. Ellen puolestaan halusi auttaa sen toetutumisessa ja teki Mustialassa tiedusteluja. Mammalle hän kirjoitti ”Mitenhän lie sen pehtori jutun kanssa. Herra Johansson, navetapäällikkö ehdotti yhtä, jonka hän luulee hyväksi, ja sanoi luulevan hänen 350 markalla rupeavan. Sanoi, että hän on ahkera, järkevä, naimaton, eikä aivan nuori. Jos mamma arvelee hänet ottaa, olisi hyvä ja kirjoittaisi minulle, että saisin sopia, ennekuin joku vie hänet paremmalla palkalla. Heille opetetaan kirjanpitoa myös hyvin täällä ja he käyvät navetassa lypsämässä, meijerissä ovat myös. Enhän minä voi tietysti sitä aivan vakuuttaa sopivaksi. Mutta herra Jansson sanoi, ettei hän muita sen parempia voi ehdottaa.” Vuoden lopussa, kun Ellen oli jo jättänyt Mustialan, Maria oli vuokraamassa Savikosken maita lampuodille^a ja Ellenkin sai asiasta tiedon. Hän innostui kovin ja kirjoitti ”Mitenkä se on Mamman lampuodin kanssa? Minä aion lähettää paperini. Suostuisikohan Mamma ottamaan minut lampuodikseen? Ja minkälaisilla ehdoilla? Mutta en voisi ottaa sitä vastaan ennen kuin syksyllä.” – Asia jäi kuitenkin tähän vaiheeseen.

Soanlahdella siipiä kokeilemassa

Jo ennen loppuenttiaikaa syksyllä 1895 Ellen kertoi mammalle hakeneensa paikkaa, mutta ”en minä voi vielä varmuudella sanoa josko tulen kotiin eli jos saan paikan. Kyllä minä kirjoitin sinne herra Kaksoiselle Soanlahdelle, että ottaisın sen paikan jos saan. En ole vielä ehtinyt saada mitään vastausta ja en

^a Maanviljelyyn tarkoitettun koko tilan vuokraaja. Torppari vuokrasi vain osan vuokranantajan tilasta työvästiketta, taksvärkkiä vastaan. Mäkitupalaiset puolestaan vuokrasi vain asuntotontin, eivät viljelymaata.

siis voi sanoa mitään varmaa. Sen paikan luulen olevan oikein hyvän.” Kirjeensä loppussa Elle vielä mainitsi ”olisin minä iloinen, jos saisin sen paikan. Se kun on Wenäjän rajalla, saisi siellä luultavasti hyvän palkan ja niillä opettajilla meijerikouluissa on aina varmuus päästä ulkomaille.” Soanlahti oli Mustialasta katsottuna kaukana Laatokan pohjoispuolella. Kohta edellisen kirjeen jälkeen Ellen iloitsi ”Nyt minulla on paikka siellä Soanlahdella. Saan palkkaa 400 mk ja vapaan ylöspidon, on se ihan tarpeeksi ensimmäiseltä vuodelta. Siellä on vedellä käypä meijeri ja meijerikoulu, jonka opettajaksi minä tulen. En luule sen paikan olevan niinkään hullun. Sortavalaan on sieltä joitakin peninkulmia.” Hänestä tuli Kaksosen meijerikoulun opettaja Jalovaaraan. Palkastaan hän tosin mainitsi ehkä hieman pettyneenä mummalle ”eihän se iso ole, mutta kyllähän se siitä korjaantuu vuoden perästä.”

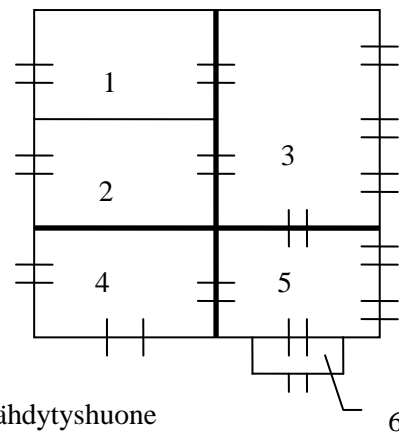
Matkallaan Soanlahdelle Ellen poikkesi Viipurin, josta kirjoitti kotiin toivorikkaana ”arvelin, että se on parempi olla nyt heti kiinni näissä asioissa, muuten se menee kaikki pois [mielestä]. Jos sitten vuoden eli parin perästä tulen kotiin. Pianhan se näkyy yksi vuosi menevän. – Nythän se vasta oikein oppiminen alkaa, kun tulen itse olemaan päämiesnä. Saahan nyt nähdä kuinka se alkaa käydä.” Hän muisti myös kertoa opiskelunsa päättymisestä ”sain semmoisen keskinkertaisen todistuksen. Viimeisenä päivänä oli eksaami. Se alkoi klo ½10 ja loppui klo 2. Kuuntelemassa oli siellä senaattori von Troil, ylitirehtööri Grotenfeldt ym. Klo 3 jälkeen alkoi sitten suuret päivälliset, joissa pidettiin puheita ja skoolattiin. Opiston puolesta annettiin puteli viiniä mieheen. Oli kymmenen laista ruokaa. Puolinen kesti neljättä tuntia.”

Jalovaaran kylä oli Suistamon kunnan kuudenneksi suurin kylä. Se oli hyvinvoiva, jonka maisema vaihteli vaaroista ja kivikkoi- sista pelloista tasaisiin, hyvätuottoisiin peltoihin. Kaksosen hovi oli hyvin edistyksellinen. Se toi kylään uusia maanviljelytapoja,

myllyn ja jopa meijerin, joka ei tosin toiminut pitkään. Antti Kaksosella oli 60 lehmän kivenavetta. Hoviin palkattiin erilaisiin töihin muualta luterilaista väkeä, joten luterilaisten osuus kreikkalaiskatolisessa kylässä kasvoi.^a

Paikallisia oloja Ellen kuvaili ”Tämä isäntä on semmoinen järjestyksen mies niin, että saa koettaa panna parhaansa. Oppilaita on minulla 4. – Meijeri on aivan uusi ja vasta käyttöön tulossa. Siinä on 5 huonetta hyvin mukavasti. Se on vedellä käypä. Kyllä olisi hauska jos saisi kotiin koskeen rakennetuksi meijerin. Jos vaan tietäisi, että saisi maitoa tarpeeksi. Pitäisi ainakin 100 lehmän maidot saada. Kyllä siihen meijerin rakennukseen saisi valtion velan jos vaan on tiedossa 100 lehmän maito ja takausta saisi 2500 mrk. Se vaan minun mielessäni kytee se meijeri homma.” Kaksosen meijeri antoi Ellenille useita virikkeitä Savikosken meijerin suunnitelmiin ja haikeana hän kirjoitti ”Luulen, että tämän vuoden jälkeen tulen kotiin. Täällä kun nyt ensin tulen perille asioista.”

Kaksosen hovin meijeri Ellen piirustuksen mukaan:

1. Jäähdytys huone
2. Hapatus huone
3. Kone huone
4. Kamari opettajalle
5. Vastaanotto huone
6. Visti, jossa myös säilytetään astioita

^a (http://www.suistamo.net/Jalovaaran_kyla.htm; Aulis Blinnikka)

”Eikö ne isännät rupeaisi yhtiömeijeriin. Kuulkaahan. Se on semmoista, että ei mikään muu meijeri kannata kuin vedellä käypä, ei höyryllä eikä hevoskierrolla. Se kuin ei tarkkaa tee. Siinä meidän koskessa olisi niin mukava paikka. Tänne tuodaan kermoja nyt 5 asemalta ja 3 uutta vielä tulee. Näistä kaikista kermoista olen minä vastuunalainen. Eilenkin kirjoitin rahtisetelin voihin joista tulee varsinkin 600 mrk. Ne ovat yhdeltä viikolta.”

"Korholan talon komia isäntä"

Soanlahdella olo päättyi köyriin 1896. Marraskuun 12. päivänä Ellen kirjoitti kotiin Rautalammilta ”Nyt sitä olen minä täällä Korholan talossa. Tullessani olin yhden päivän Sortavalassa 2 päivää Wiipurissa ja 2 päivää Kotkassa. Alvan luona pitivät hyvänä. Täällä ovat olleet myös hyvin hyviä. Luulen että minulle tulee hauska olla täällä. Isäntä ja emäntä kun ovat nuoria, ovat kuin ainakin vertaiset. Sanon emäntää sinuksi. Heikki-isäntä on 26 vuotta vanha ja emäntä 23 vuotias. Isäntä on minusta varsinkin oikein kunnan mies. Olemme olleet ajeluilla hänen juoksijallaan melkein joka päivä. Pyytävät aina kylän päällekin. Tämä maa on niin tavattoman suuri, on 2 suurta navettaa, toiseen mahtuu 54 lehmää ja tähän taitaa mahtua 70. Se uusi navetta ei vielä ole täysi. Meijeriäkin laitetaan parasta aikaa joka huoneeseen sementtilattia”

E erityisen hauskaksi olon Rautalammilla teki arvatenkin se, että matkaa Savikoskelle oli vain vaivaiset kuutisen peninkulmaa ja kesällä oli myös laivayhteys Iisvedeltä Karttulaan. Mieluisan alun jälkeen Ellen kuukauden kulluttua kuitenkin pyysi mammaa käymään ja tuomaan vehnäskorppuja, kauraryynejä ja vähän nuorta lihaakin. ”Se on nyt niin että, tämä ruoka on vähän niin ja näin. On kyllä aina ollut meijerivoita ja rieskamaitoa, mutta ei tahdo hyvä olla, jos ei ole vahvistavaa keittoa puoliseksi. Tulee olo ikäväksi ja sitten tahtoo ahdistella. On hienosittain sitä tehnyt koko ajan. Kävin lääkärissä, mutta hän sanoi, ettei sitä voi parantaa millään lääkkeil-

lä vaan jos hermot vahvistuu voi se mennä pois. No niin, mamman ei pidä kellenkään puhua että olen ruokaa moittinut. Odotan nyt kohta jo tulemaan Teitä tänne.”

Olot Korholassa kuitenkin paranivat ja syyspuolella 1897 Ellen arvelikin jäävänsä Korholan taloon vielä talven ylikin jos ei tunnu huonommalle. Marraskuun lähestyessä Elle totesi mammalle vuoden menneen kuin ”Yksi huraus vain. Vanheneekin sitä niin hirveesti. Kohta on tyttö viiden kolmatta eikä ole ketään! Niinhän minä muistelen mamman sanoneen, että menisi nämä loput langot vähän huonompiakin kuin tähän asti on saatu hyviä. Eikös se niin ollut? Lienee ne pojat sieltä Helsingistä kirjoittaneen kumminkin kerran. Eivät minulle useammasta. Nythän tuo ei ole ahdistanut. Pilkkään ampumista on pidetty huvinamme isännän ja Hinkkalan Jussin kanssa.” Pari päivää myöhemmin hän kuitenkin ilmoitti mammalle ”minä olen sanonut itseni ulos tämän paikan päältä. Tulen ensi kuussa olemaan kotona jouluihin asti. On se lysti, kuin minäkin saan tulla kotiin pitemmäksi aikaa, ja kuin jouluksi taas kotiutuu väki Dahlit ja muut, enkä minäkään tarvitse olla sairaalassa!”

Terveys horjuu - meijerihommista kansakoulun opettajaksi

Albert kirjoitti Helsingistä marraskuun lopulla 1897 huolestuneena mammalle ”Elle se on oleksinut kotona. Ei taida terveytensä aivan kehuttava olla, koska rohtoja tarvitsee. Kävin ostamassa Ellemme niitä astmasikareja kymmenen kappaletta, maksoivat 15 p kappaletta. Lähetin ne tämän illan postissa. Olisi siellä ollut myös astmapaperossia, vaan kun sikareista pitää enemmän.” Eemil Kuopiossa puolestaan toivoi, että Ellen paranisi jouluksi ja voisi lähteä sisarusten luokse Viipuriin. Tämä toteutuikin, mutta Helsingin kautta, jossa Elle viipyi sairastamassa muutamia kuukausia. Ellenille Helsingissä olo tuli maksamaan huomattavasti, eikä hän selvinnyt ilman toisten apua.

Kaikilla oli taloudellisia vaikeuksia, mikä pal-

jastuu Hellinin kirjeessä mammalle Viipurista helmikuun alussa 1898. "Sattui niin huonoon aikaan mamman [rahan-]ppyynä, kun ei satu itsellämmeäkään olemaan kuin 30 markkaa ruokarahaksi tänä kuukausena. Nyt olisi vielä suuri meno tiedossa, Ellenille nimittäin. En ymmärrä mitenkähän siitä selvittäneen. Dahlit ovat jo lähettäneet hänelle 50 markkaa." Elvira niinkään Viipurista kirjoitti samaan aikaan "Puolestani täytyy minun mammalle ilmoittaa, etten voitällä kertaa auttaa. Ellenille lähetimme kuun alussa 50 markkaa ja lisää saa kohta hommata."

Vihdoin maaliskuun kolmantena 1898 Ellen ilmoitti mammalle "Tänne Viipuriin tulini viime maanantaina. Terveenä olen ollut. Rahaa meni minulta kovasti Helsingissä, 100 markkaa meni lääkärille, 113 markkaa kortteeriin, 70 markkaa muuhun - siis yhteensä 290 markkaa. En tiedä kuinka kauan täällä olen." Elokuussa 1898 Eemil kirjoitti Tveristä epäillen, että "se meijerihomma taitaa olla Ellenille liian rasittavaa. Kun hän nyt Viipurissa voisi hommata jotakin kepeämpää ja onnistuisi saamaan jonkinlaisen toimen."

Ellen olikin muutaman vuoden ajan opettajana Viipurissa asuen vuorotellen niin Törnqvisteillä ja Dahleilla kuin Tammisuolla Blässareilla. Masennus häntä näytti ajoittain vaivaavan. Helmikuun alussa 1902 mamman syntymäpäivän onnittelevä kirjeessään Tammisuolta hän tuskailee "En minä ole saanut toveria ja tuskin saankaan. Minulla ei ole mitään enää. Päiväni ja aikani ovat aivan samanlaiset." Syyskuun alussa Ellen oli käymässä Hämeenlinnaan muuttaneen Hellinsisaren luona ja kirjoittaa sieltä, että oli hakenut toistakymmentä kansakoulunopettajan paikkaa, mutta ei ole saanut yhtäkään.

Heinolan seminaarissa

Kohta Hämeenlinnan matkan jälkeen Arma Ellen – lankonsa, kansakouluntarkastaja Jukka Törnqvistin neuvosta – haki Heinolan seminaariin saadakseen lisäpätevyyttä opettajaksi. Asiat etenivätkin nyt suotuisasti, hänet hyväksyttiin oppilaaksi. Syyskuun 25. päivänä 1902 Elle kirjoitti innoissaan mammalle aikovansa suorittaa

tutkinnot kasvatustieteen historiassa, kasvatustieteen, Suomessa ja laskennossa. Kirjeessään lokakuun alussa hän kuvasi Heinolaa hyvin pikkuruiseksi kaupungiksi, jossa olisi rauhallista, ellei olisi viinatehdasta. Niinpä "iltaisin on vaikea käydä syömässä, täällä kuin ei ole edes poliisia." Opiskelu sujui kohtalaisesti ja Elviira mainitsi syyskuun alussa 1903 mammalle Ellenin nyt olevan niin iloinen ja tyytyväinen siellä. "Tuntuu aivan kuin hän olisi löytänyt paradiisin siellä Heinolassa." Marraskuussa 1902 Ellen kertoi mammalle raittiuspäivästä, jota seminaarilla oli vietetty. Sen ohjelma oli ollut monipuolinen ja mukaansa tempaava. Sama oli seuraavanakin vuonna. Ehkäpä nämä olivat virikkeinä hänen myöhemmälle raittiusaateharrastukselleen.

Jaakkiman kautta Helsinkiin

Opintojen päätyttyä Ellen asettui kansakoulun opettajaksi Jaakkimaan. Joululoman hän kävi mamman luona Savikoskella, ja siellä puhuttiin kotipaikan myynnistä. Tammikuun puolivälin kirjeessään 1905 Ellen pahoitteli mammalle kovin asiaa, mutta totesi sitten "eikös se niin olisi kumminkin hausempi ja mukavampi, että mamma tulisi asumaan minun luokseni jos koti myydään. Asuinpa minä missä tahansa." Loppukesästä Elle oli jälleen masentunut ja kertoi "Monta kertaa olen ajatellut, että eiköhän olisi viisainta tulla kotiin rauhaan ja heittää tämä touhu ja pauhu." Kirjeensä lopuksi hän huokasikin "Kuulkaa, älkää myökö sitä kotitaloa kumminkaan ennekuin olette minulle kirjoittaneet."

Jaakkiman kylänraitti 1911

Kotitalon myynnissä asiat olivat muuttuneen syyskuun puolelle tultaessa, sillä Elle kertoi jälleen kerran yrittävänsä hankkia mammalle karjakkoa, josta oli kirjoittanut sekä Mustialaan että Järvikylään ja muihinkin paikkoihin. "Jos ei muu auta niin ilmoitan sanomalehdessä." Jaakkimassa opettajana olo jatkui kevääseen 1906, jolloin Ellen kertoi mammalle aikovansa hakea paikkaa Viipurista. Hän mainitsi myös käyneensä vappuna Helsingissä katsomassa "kuin ihmiset hurjasteli. Nimen muutto touhussa siellä oltiin. Eivät törnqvistiläisetkään vielä olleet varmoja miksi muuttaisivat." Monista puuhistaan hän mainitsi myös halon hakkuun, jota sanoi yrittäneensä, mutta kun kiireessään vimmatusti hakkasi, lensi halko silmään, sen ympärystä meni mustaksi ja turposi. Yhteiskunnallisista asioista hän ei tuntunut välittävän sillä kirjoitti "Täällä kun ne hommaavat niiden vaalien kanssa. Ihan myötään on nuorsuomalaisen kokouksia. Minä vaan en käy niissä." – Ja niin Ellen häipyi meiltä omakohtaisen kertomisen osalta tietymättömiin. Ellenin kirjeitä mammalle ei ole tämän jälkeiseltä ajalta tiettävästi säilynyt. Oliko hän Jaakkiman jälkeen opettajana muualla ennen Helsinkiin tuloaan, ei ole tiedossa.

Muistikuvia Ellen-tädistä

Jonkinlainen muistikuva minullakin hänestä on ja kyläilemässä hänen luonaan kävimme joskus Dagmarinkadulla, jossa muistan hänen asuneen. Tiukkana raittiusaatteen ihmisenä hänen kerrotaan usein käyneen Ostrobotnian talon tienoilla viinakaupan jonossa oleville puhumassa viinan turmiollisuudesta. Vanhoja valokuvia katsellessani olen huomannut, että kotonamme on vanhat salin kalustoon kuuluvat neljä tuolia, jotka ovat olleet sekä Mummilan mäen kalustona Savikoskella että Ellenin kotona Dagmarinkadulla. Sieltä ne periytyivät vanhempieni kotiin Kuopioon ja edelleen meidän huushollimme.

Ingeborg Blässar muisteli, että Alva ja Tuure Peitsara kutsuivat erään kerran Ellenin kotiinsa joulun viettoon. Kun jouluateriaalla

tarjottiin hieman punaviiniä, nosti Ellen-täti siitä aika metelin. Tällöin Tuure ilmoitti olevan Ellenin harkinnassa, jääkö vai ei, punaviiniä kuitenkin tarjotaan ja tarjottiin. Ingeborg muisteli myös aikaa, jolloin Ellen-täti kävi heillä kotona Huopalahden asemalla visiitissä. Perheeseen oli hiljattain tullut ruotsinkielistä puhuva kotiapulainen. Ellen oli "hirmustunut" kielikysymyksestä niin, että tyttöparka uhkasi lähteä kotiin saman tien. Vasta Ellenin lähdettyä tilanne rauhoittui ja tyttö jäi taloon. Eila Grandell puolestaan muistaa Ellen-tädin olleen opettajana Kaisaniemen kansakoulussa - tiukka ja vaativa ihminen, jota heillä hieman pelättiin, mutta hän oli hyvä opettaja. Ellen oli opettajana myös Lapinlahden kansakoulussa, jota aikaa Helsingin Sanomissa muisteli eräs oppilaana ollut Helvi Sonkeri vuonna 2000. "Opettaja siellä oli kiva, nimeltään Makkonen. Äiti pesi sille pyykkiä ja siivosi." – Ellenin sisaruksiltaan 50-vuotispäivänään saamassa valokuva-albumissa on runo, josta katkelma kuvastaa Ellenin eräitä piirteitä:

"Kuka keksi, johti, innosti,
Kelle kiitos siis ja maine suuri
Lapsuusmaailmamme muisteloista.
Mutta liekö kertoakkaan tarvis?
Vielä mitä, kaikkihan sen tietää,
Ett" on Ellen-tät" tuo kiitettävä,
Mainittava kaiken alkujuureks'
Hän, ken eelleen lietsoo innon tulta
Hänpä meitä virehissä piti
Serkussarjan alkupäätä siellä
Rakkaan Savikosken tanhuvilla."